

Katarzyna Koziół-Nadolna

Innowacyjność małych przedsiębiorstw w Polsce : wybrane aspekty

Ekonomiczne Problemy Usług nr 63, 416-423

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KATARZYNA KOZIOŁ-NADOLNA

Uniwersytet Szczeciński

**INNOWACYJNOŚĆ MAŁYCH PRZEDSIĘBIORSTW W POLSCE
– WYBRANE ASPEKTY**

1. Małe przedsiębiorstwa w gospodarce polskiej

Efektywny wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw i całej gospodarki polskiej wymaga wzrostu innowacyjności w podmiotach gospodarczych. Innowacyjność przedsiębiorstw jest rozumiana bardzo szeroko, obejmuje generowanie nowych pomysłów, prace badawczo-rozwojowe, ich ocenę, a także wprowadzanie nowych lub zmodernizowanych produktów/ usług/ technologii oraz metod organizacyjnych i marketingowych na rynek.

W związku z narastającymi procesami globalizacji i internacjonalizacji oraz postępującą rewolucją naukowo-techniczną innowacyjność polskich przedsiębiorstw powinna zwiększać się, aby rosła dzięki temu także konkurencyjność gospodarki i podnosił się poziom życia mieszkańców. W Polsce, w okresie późnej transformacji systemowej, zachodzi wiele procesów przynoszących pozytywne, ale także negatywne zmiany w gospodarce i społeczeństwie.

Jedną z dróg przełamania negatywnych zjawisk jest wzrost innowacyjności przedsiębiorstw. Aktywność innowacyjna wpływa na rozwój podmiotów gospodujących, a także wyznacza ich pozycję konkurencyjną na rynku krajowym i międzynarodowym. Integracja Polski z Unią Europejską stała się weryfikatorem rzeczywistego stanu i potencjału innowacyjnego przedsiębiorstw. Obecny stan innowacyjności polskich przedsiębiorstw jest niski. Mają na to wpływ czynniki o charakterze zarówno zewnętrznym, jak i wewnętrznym. Nie ma jasno i konsekwentnie prowadzonej polityki innowacyjnej przez państwo oraz istnieją zaniedbania w inwestycje w badania i rozwój w przedsiębiorstwach.

Przedmiotem artykułu jest przedstawienie wybranych aspektów działalności innowacyjnej polskich małych przedsiębiorstw oraz uwarunkowań, które wpływają na ten stan. Dane pochodzą z badań Głównego Urzędu Statystycznego za okres 2006–2008 oraz 2004–2006.

Przedsiębiorstwa małe (w tym mikro) stanowią zdecydowaną większość przedsiębiorstw aktywnych, a więc faktycznie prowadzących działalność gospodarczą. W 2008 roku działalność gospodarczą w Polsce prowadziło 1,862 mln przedsiębiorstw, co oznaczało wzrost w stosunku do roku 2007 o 4,8%. Wśród wszystkich przedsiębiorstw dominowały jednostki małe, stanowiąc 98,9% całego zbioru (w tym 96% mikroprzedsiębiorstw, tj. takich, które zatrudniają do 9 osób). Udział jednostek średnich i dużych był bardzo niewielki, stanowiąc odpowiednio 0,9% i 0,2% wszystkich przedsiębiorstw.

W porównaniu ze strukturą firm działających w UE uwagę zwraca ponaddwukrotnie większy w Unii odsetek firm małych (6,9%), zbliżony udział firm średnich (1,1%) oraz identyczny odsetek firm dużych (0,2%). Wyraźnie wyższy w Polsce niż w UE udział mikrofirm może wskazywać na bariery w ich rozwoju, które sprawiają, że polskie mikroprzedsiębiorstwa rzadziej przechodzą na wyższy stopień rozwoju (przekształcenie się w małe przedsiębiorstwo)¹.

Po przeanalizowaniu małych i mikroprzedsiębiorstw ze względu na rodzaj prowadzonej działalności, można stwierdzić, że ponad jedna trzecia z nich (31,9%) prowadziła działalność handlową. Działalność z zakresu obsługi nieruchomości i firm prowadziło 15,8% przedsiębiorstw, działalność budowlaną – 12,4%, przemysłową – 10,7%, a transportową – 12,5%. Dane te przedstawiono w tabeli 1.

2. Działalność innowacyjna małych przedsiębiorstw w Polsce

Najnowsze badania Głównego Urzędu Statystycznego potwierdziły tezę o wyższej innowacyjności większych podmiotów². W latach 2006–2008 nastąpiło osłabienie działalności innowacyjnej przedsiębiorstw w przemyśle w porównaniu z okresem 2004–2006³. W badanym okresie 2006–2008 udział przedsiębiorstw, które wprowadziły innowacje produktowe lub procesowe (nowe lub istotnie ulepszone produkty lub procesy) w przemyśle, wyniósł 21,3%, a w sektorze usług 15,6%, w okresie wcześniejszym 23,2% w przemyśle oraz 21,2% w sektorze usług.

¹ Eurostat (SBS), dane dotyczą 2006 roku, za: *Analiza zróżnicowania regionalnego aktywności inwestycyjnej sektora MŚP ze szczególnym uwzględnieniem działalności innowacyjnej*, Ministerstwo Gospodarki, Departament Analiz i Prognoz, Warszawa, lipiec 2010, s. 6.

² *Nauka i technika w 2008 roku* GUS, Warszawa 2010.

³ *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2006-2008*, notatka informacyjna. GUS, Warszawa 2009; *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw przemysłowych w latach 2004-2006*, GUS, Warszawa 2008.

Oznacza to, że co piąte przedsiębiorstwo przemysłowe i co szóste w usługach wprowadza innowacje technologiczne.

Tabela 1

Małe i mikroprzedsiębiorstwa według wybranych rodzajów działalności

Rodzaj prowadzonej działalności	Liczba przedsiębiorstw małych	W tym mikro
Sekcja A + B leśnictwo, rybołówstwo i rybactwo	10 783	10 453
Sekcja C + D + E przemysł	197 072	180 311
Sekcja F budownictwo	229 276	222 521
Sekcja G handel i naprawy	587 908	571 359
Sekcja H hotele i restauracje	62 733	60 625
Sekcja I transport, gospodarka magazynowa i łączność	147 590	144 742
Sekcja J pośrednictwo finansowe	62 595	62 269
Sekcja K obsługa nieruchomości i firm, nauka	292 908	287 100
Sekcja M edukacja	36 036	35 468
Sekcja N ochrona zdrowia, opieka społeczna	122 944	121 232
Sekcja O pozostała działalność usługowa, komunalna społeczna i indywidualna	93 038	91 829
Ogółem	1 842 883	1 787 909

Źródło: *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2008 r.*, GUS, Warszawa 2010, s. 50.

Po przeprowadzeniu badań nad innowacyjnością podmiotów według ich wielkości stwierdzono między nimi wyraźne różnice. W latach 2006–2008 udział jednostek, które wprowadziły innowacje techniczne w badanym okresie, wynosił⁴:

⁴ GUS nie prowadzi badań dotyczących aktywności innowacyjnej w mikroprzedsiębiorstwach.

- wśród przedsiębiorstw małych (od 10 do 49 pracujących) – 14,6% w przemyśle i 12,5% w usługach,
- wśród przedsiębiorstw średnich (od 50 do 249 pracujących) – odpowiednio 32,7% i 25%,
- wśród przedsiębiorstw dużych (powyżej 249 pracujących) – odpowiednio 60,7 % i 47,7%.

W okresie wcześniejszym (2004–2006) udział przedsiębiorstw innowacyjnych w grupie firm zatrudniających od 10 do 49 osób wyniósł: w przemyśle 13,9%, w sektorze usług 16,9%; w grupie przedsiębiorstw liczących od 50 do 249 pracujących: odpowiednio 37,4% i 34,8%, a w grupie przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 249 osób: odpowiednio 65,5% i 53,5%⁵.

Innowacje organizacyjne w przemyśle w latach 2006–2008 wprowadziło 9% przedsiębiorstw z liczbą pracujących 10–49, 11,7% przedsiębiorstw zatrudniających 50–249 osób oraz 43,7% tych, które liczą ponad 249 pracujących. W sektorze usług innowacje organizacyjne wprowadziło 12% przedsiębiorstw z liczbą pracujących 10–49, 24,1% przedsiębiorstw zatrudniających 50–249 osób oraz 42,7% przedsiębiorstw liczących ponad 249 pracujących.

Innowacje marketingowe w przemyśle w latach 2006–2008 wprowadziło 10,9% przedsiębiorstw zatrudniających 10–49 osób, 17,4% przedsiębiorstw z liczbą pracujących 50–249 oraz 33,2% przedsiębiorstw liczących ponad 249 pracujących, podczas gdy w sektorze usług innowacje te wprowadziło 11,9% przedsiębiorstw zatrudniających 10–49 osób, 20% przedsiębiorstw zatrudniających 50–249 oraz 35,9% tych, które liczą ponad 249 pracujących.

Innowacyjność przedsiębiorstw, mierzona udziałem wśród nich tych jednostek, które w badanym okresie wprowadziły przynajmniej jedną innowację produktową lub procesową, wzrasta wraz ze wzrostem ich wielkości mierzonej liczbą pracujących.

Innym rodzajem aktywności gospodarczej małych przedsiębiorstw, która ma wpływ na poziom ich innowacyjności, jest współpraca w zakresie działalności innowacyjnej. W okresie 2006–2008 8,3% przedsiębiorstw w przemyśle i 6,6% w sektorze usług posiadało porozumienia (umowy) o współpracy z innymi jednostkami dotyczące działalności innowacyjnej. Oznacza to spadek w porównaniu z latami 2004–2006, kiedy współpracę taką deklarowało 11,1% przedsiębiorstw, zarówno w przemyśle, jak i w sektorze usług. Małe przedsiębiorstwa współpracowały jeszcze słabiej (3,8% przedsiębiorstw). Skłonność do współpracy, jak można było się spodziewać, rosła wraz z wielkością przedsiębiorstw: współpracowało 3,8% przedsiębiorstw zatrudniających 10–49 osób, 14,9% z liczbą pracujących 50–249 i 40,5% tych, które liczą powyżej 249 osób w przemyśle oraz odpowiednio 4,5%, 11,8% i 34,4% przedsiębiorstw w sektorze usług.

⁵ *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw przemysłowych w latach 2004–2006...*

3. Uwarunkowania działalności innowacyjnej małych przedsiębiorstw

Problematyka uwarunkowań procesów innowacyjnych jest złożona. Najczęściej spotykaną klasyfikacją uwarunkowań procesów innowacyjnych jest podział ze względu na miejsce występowania tych czynników. Te, które są związane z przedsiębiorstwem, traktuje się jako czynniki wewnętrzne, a wynikające z otoczenia przedsiębiorstwa – jako zewnętrzne.

Uwarunkowania procesów innowacyjnych mogą mieć naturę socjologiczną, psychologiczną, filozoficzną, historyczną, organizacyjną bądź ekonomiczną. Ze względu na temat artykułu zostaną przedstawione te ostatnie. Uwarunkowania zmieniają się w czasie, mają charakter dynamiczny i zależą od wielu czynników. Uwarunkowania występujące w Polsce w okresie transformacji oraz w Unii Europejskiej w tym okresie są różne, ale są to te same czynniki, tylko mają one charakter dynamiczny i w określonym momencie oddziałują czynniki adekwatne do sytuacji polityczno-gospodarczej w danym kraju.

Czynniki wewnętrzne to przede wszystkim:

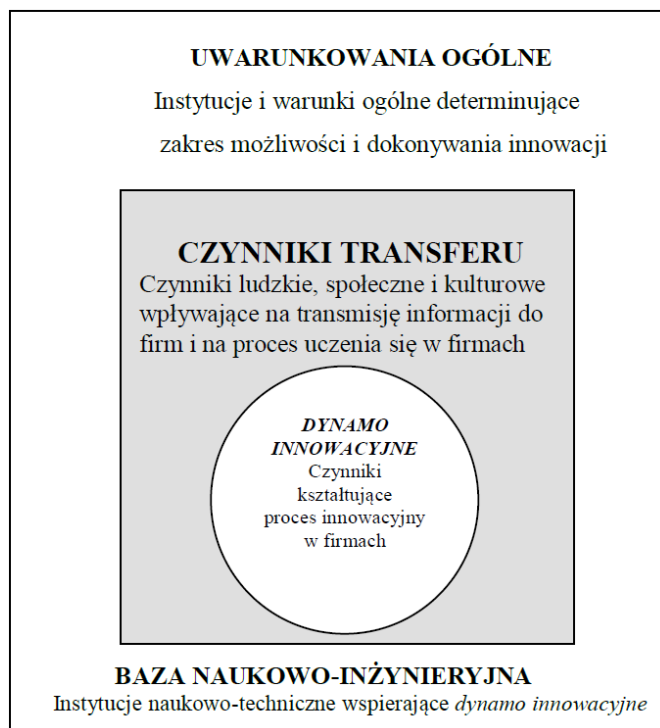
- zasoby finansowe przedsiębiorstwa, których wielkość wpływa na nakłady na działalność innowacyjną i działalność B+R, które obciążone są wysokim ryzykiem,
- świadomość co do znaczenia i roli innowacji; istnienie kultury innowacyjnej w przedsiębiorstwie,
- liczba zatrudnionych w przedsiębiorstwie ogółem,
- liczba zatrudnionych z wyższym wykształceniem,
- liczba personelu naukowo-badawczego;
- gotowość i motywacja kadry zarządzającej do podejmowania ryzyka,
- wyższe wykształcenie zarządzającego firmą,
- nagromadzone przez przedsiębiorstwo zasoby rzeczowe,
- rodzaj produktów i usług produkowanych w przedsiębiorstwie.

Do najważniejszych czynników zewnętrznych można zaliczyć:

- konkurencyjny rynek,
- politykę innowacyjną państwa,
- potencjał naukowo-badawczy, postęp techniczny,
- strukturę gospodarki, poziom rozwoju gospodarczego.

W *Podręczniku Oslo*⁶ także wskazane są czynniki kształtujące procesy innowacyjne na poziomie otoczenia i firmy. Stymulanty działające na poziomie firmy określone są tam mianem dynamy innowacyjnego. Do uwarunkowań ogólnych zaliczono warunki i instytucje, bazę naukowo-inżynierską oraz czynniki ludzkie, społeczne i kulturowe (rysunek 1).

⁶ *Podręcznik Oslo*, OECD, Wyd. KBN, Warszawa 1999.

Rys. 1. Uwarunkowania procesów innowacyjnych w firmach

Źródło: Podręcznik Oslo...

W małych przedsiębiorstwach niektóre z tych czynników ulegają wzmocnieniu, inne mogą nie występować. Z punktu widzenia innowacyjności małych podmiotów najważniejsze są czynniki, które stanowią jednocześnie bariery ich innowacyjności. Podstawową z nich jest brak zasobów finansowych, o czym świadczy chociażby wartość nakładów inwestycyjnych przypadających na jednego zatrudnionego (5461 zł w mikro, 15 910 zł w małych, 20 576 zł w średnich i 30 007 zł w dużych przedsiębiorstwach)⁷. Dodatkową barierą jest również ograniczony dostęp małych firm, zwłaszcza mikroprzedsiębiorstw, do finansowania zewnętrznego. Instytucje finansowe, zwłaszcza banki, postrzegają mniejsze przedsiębiorstwa jako mało wiarygodnych kredytobiorców, co oczywiście wpływa na warunki udzielanego wsparcia kredytowego.

⁷ Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2008 roku...

Jak wynika jednak z raportu *Innowacyjność sektora MŚP w Polsce. Rządowe programy wsparcia a luka finansowa*⁸, jedynie 13% badanych małych i średnich przedsiębiorstw skorzystało z programów wspierających przedsiębiorczość, a około 70% nie ma świadomości, że takie programy istnieją. Dane te są o tyle niepokojące, że zapotrzebowanie na dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania deklaruje większość właścicieli firm w Polsce.

Inna grupa barier związana jest ze słabością sfery naukowej i badawczo-rozwojowej (B+R), z niskimi nakładami na tę sferę i brakiem współpracy między nauką i przemysłem. Jednostki sfery B+R w niewielkim stopniu są źródłem innowacji dla małych przedsiębiorstw.

Także bariery legislacyjne stanowią sporą przeszkodę w działalności innowacyjnej przedsiębiorstw, brakuje instrumentów w ramach polityki innowacyjnej państwa wspierających i stymulujących działania proinnowacyjne.

Państwo polskie prowadzi słabą politykę innowacyjną. Nakłady na sferę B+R w wielu najbardziej konkurencyjnych sektorach gospodarki są ogromne i ponoszą je jedynie globalne koncerny. Mniejsze firmy (do których zaliczają się prawie wszystkie polskie przedsiębiorstwa, nie mamy polskiej korporacji transnarodowej – KTN) muszą podnosić innowacyjność innymi drogami. I tu istnieje pole do popisu dla rządzących, przy katastrofalnie niskich nakładach na B+R ze strony państwa i równie niskich ze strony przedsiębiorstw należy stworzyć rzeczywiste mechanizmy typu fiskalnego i pozafiskalnego w celu pobudzenia innowacyjności.

Zdecydowana większość przedsiębiorców nie ma już wątpliwości, że nastąpiła zmiana w pojmowaniu procesu innowacyjnego i jego realizacji. Tradycyjne podejście do innowacji, oparte na wynikach własnego zaplecza badawczo-rozwojowego oraz długotrwałych i kosztownych badaniach chronionych przed konkurencją powoli przestaje się sprawdzać. Na rynku liczy się czas i szybkość reagowania na potrzeby konsumentów, ważna staje się współpraca w sieci innowacyjnej, która pozwala rozłożyć koszty i ryzyko przedsięwzięcia innowacyjnego.

Podsumowanie

Należy mieć na uwadze, że wprowadzane innowacje i sam proces innowacyjny są dla firm małych czymś zasadniczo innym od innowacji i procesów innowacyjnych w dużych przedsiębiorstwach. Małe firmy nie mogą pozwolić sobie na kosztowne innowacje i związane z tym inwestycje z powodu wspomnianych ograniczeń finansowych, ludzkich czy też z powodu braku współpracy ze sferą naukową.

⁸ D. Klonowski, *Innowacyjność sektora MŚP w Polsce. Rządowe programy wsparcia a luka finansowa*, Ernst & Young Polska Sp. z o.o., Warszawa 2009.

Badania prowadzone przez GUS wskazują, że poziom innowacyjności polskich małych przedsiębiorstw jest niższy niż w większości krajów Unii Europejskiej. Niepokojącym zjawiskiem jest obniżanie poziomu innowacyjności przedsiębiorstw małych, jak i przedsiębiorstw ogółem z gospodarki polskiej.

INNOVATION OF POLISH SMALL ENTERPRISES – SELECTED ASPECTS

Summary

The subject of this article is to present some chosen aspects of the Polish small enterprises innovation activity from 2006 to 2008 and from 2004–2006. The research was conducted by the Central Statistical Office. The outcome of the research shows that the innovation of S&M enterprises is low and is getting lower. It is a worrying phenomenon since the innovation growth is important for the effective growth of enterprises' and the whole Polish economy's competitiveness.

Translated by Katarzyna Koziół-Nadolna